

◆◆◆ ERDŐ PÉTER

Papi identitás és papnevelés a mai kor kihívásainak fényében*

Előadásom témája a papi egzisztencia lényegét érinti, hiszen a papi hivatás alapvető ajándékáról vagy kritériumairól kell szólnom. Ezt azonban nagyon konkrét és praktikus módon szeretném tenni, elsősorban az Apostoli Szentzsék nemrég kiadott dokumentuma¹ alapján, amely szerint az egész szeminárium képzést alakítani kell szerte a világon.

A II. Vatikáni Zsinat külön foglalkozott a papi hivatásokkal² és a papképzéssel,³ majd a zsinatot követően is több egyházi dokumentumot szenteltek ennek a témának. Ezek közül kiemelkedett II. János Pál pápa szinódus utáni apostoli buzdítása, a *Pastores dabo vobis*.⁴ Ennek nyomán haladt XVI. Benedek pápa, aki egy *motu proprio*ban⁵ fejlesztette tovább a téma szabályozását.

Tudni való az is, hogy a szemináriumok ügyében az Apostoli Szentzsék keretén belül az illetékesség rendje megváltozott. Évszázadokon keresztül a Szemináriumok Kongregációjához tartozott, XVI. Benedek pápa szolgálatának vége felé azonban a szemináriumok ügye átkerült a Kléruskongregációhoz.⁶ Az ezt megelőző viták és belső véleményformálás során volt alkalmam elmondani, hogy milyen nehézségekkel jár ez az átalakítás. Először is ennek a kongregációnak még a 2000-es években is hivatalosan két neve volt: az

* Konferencia-előadás az Esztergomi Hittudományi Főiskola és az Érseki Papnevelő Intézet alapításának 450. évfordulóján, Esztergom, 2017. április 27. Az előadás szerkesztett változata.

¹ KLÉRUSKONGREGÁCIÓ, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis Il dono della vocazione presbiterale*, 2016. december 8. (Città del Vaticano 2016).

² II. Vatikáni Zsinat, *Decr. Presbyterorum ordinis*, in AAS 58 (1960) 991-1024.

³ II. Vatikáni Zsinat, *Decr. Optatum totius*, in AAS 58 (1966) 713-727.

⁴ II. János Pál, *Adhort. ap. post-synod. Pastores dabo vobis*, 1992. március 25., in AAS 84 (1992) 657-804; magyarul: *II. János Pál pápa Pastores dabo vobis apostoli buzdítása a püspökökhöz, a papokhoz és a katolikus egyház híveihez a papképzésről 1992* (Pápai Megnyilatkozások XXVIII) (Budapest 1995).

⁵ XVI. BENEDEK, *Motu proprio Ministrorum institutio*, 2013. január 16., in AAS 105 (2013) 130-135.

⁶ Lásd: 5. jegyzet.

egyik a Katolikus Nevelés Kongregációja, a másik – a régi név, amely továbbra is hivatalos maradt – a Szemináriumok és Egyetemek Kongregációja. A szemináriumok ügyének átvitele ettől a szervtől egy másik dikasztériumhoz problémákat vetett fel. Nehézséget okozhatott, hogy ezzel a nevelés és az oktatás témája elszakad egymástól, hiszen a teológiai képzés, az egyetemek, sőt az egyetemekhez affiliált intézmények továbbra is a Katolikus Nevelés Kongregációjánál maradnak. Ugyanakkor nyomós érvek szóltak a változtatás mellett is, hiszen a Kléruskongregáció már korábban is foglalkozott a papság továbbképzésével, a papi hivatás gyakorlásának kérdéseivel.⁷ Elszakítsuk-e egymástól a hivatásra való felkészítést és a hivatás gyakorlását? Elválasztható-e a papi hivatásra felkészítő képzéstől a papi életet – a közmondás szerint – egészen a halálig kísérő, folyamatos továbbképzés?

Ezekben a kérdésekben a zsinat alapján és a zsinat után – Szent II. János Pál pápa tanításában is – kirajzolódott négy kritérium, amely nem csupán a papnevelésre vagy a papságra felkészítő képzésre vonatkozik, hanem a papság képzésére, a *formatio sacerdotalis*ra általában. A négy kritérium a következő:

1) *Egység.* Egységes rendszerként kell szemlélni az egész papi életutat a jelentkezők elfogadásától kezdve egészen a papi élet végéig. Tehát egyetlen, egységes folyamatról van szó (vö. 53. pont).

2) A papság képzésének *integrálisnak*, azaz mindent átfogónak kell lennie. Tehát hozzátartozik a szellemi, teológiai, ugyanakkor az alapvető emberi, spirituális, hivatásbeli – keresztényi és papi hivatásbeli – képzés is.

3) *Közösségi jellegűnek* kell lennie. A közösségi jellegnek jelen kell lennie már a papi hivatás elfogadásának pillanatában is, a kezdeti döntésben, illetve annak elősegítésében. Mit jelent ez? Azt, hogy a papi hivatás az Egyház közösségéből sarjad. Tehát annak, aki pap lesz, a közösségből kell jönnie. Ez nem azt jelenti, hogy valamely konkrét társasághoz kell tartoznia, hanem hogy többé-kevésbé már ismernie és élnie kell az Egyháznak mint közösségnek az életét. Maga a szemináriumi képzés is közösségi jellegű (vö. 50-52. pont). Nemcsak azért, mert együtt laknak a kispapok, vagy együtt tanulnak, egy csoportban, közös programokon vesznek részt, hanem mert az oktatók és nevelők is közösséget alkotnak. Nagy hangsúly van tehát azon – és ezt az utóbbi évtizedekben a tapasztalat is megerősítette több országban –,

⁷ Lásd pl.: KLÉRUSKONGREGÁCIÓ, *Directorium pro presbyterorum missione et vita*, 1994. január 31. (Città del Vaticano 1994); magyarul: KLÉRUSKONGREGÁCIÓ, *A papi élet és szolgálat direktóriuma* (Római dokumentumok XXXV) (2. jav. kiad., Budapest 2009); UA., *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri. Nuova edizione*, 2013. január 31. (Città del Vaticano 2013).

⁸ Vö. pl. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *A Püspöki Szinódus zárójelentése a családról Ferenc pápának. A Püspöki Szinódus 14. Rendes Közgyűlésének (2015. október 4-25) záróokmánya „A család hiva-*

hogyan az oktatás és a nevelés nem pusztán párhuzamosan futó tantárgyak leadásából áll, hanem egy komplex programnak a közös, egymással is egyeztetett és egymást segítő megvalósításából. Tehát mind a nevelési – mégpedig ismétlem: emberi, keresztényi és papi –, mind pedig az oktatási programoknak egymással nemcsak szinkronban, hanem alkotó, egymást segítő szinergiában kell lenniük.

4) Mindezeket túl az egész papképzésnek *missziós* jellegűnek kell lennie. Ez az, amiért az utóbbi évtizedekben az új típusú szemináriumok – például a neokatekumen mozgalomé – missziós szemináriumnak nevezik magukat. Ennek azonban nem volna szabad megkülönböztető jegyként szerepelnie, mintegy azt állítva, hogy a sok szeminárium közül némelyik missziós jellegű: mindegyiknek annak kell lennie. Sőt, a szentelés után a papi továbbképzésnek is ezt kell szem előtt tartania.

Ebbe természetesen beletartozik az a kérdés is, hogy mit nevezünk misszióknak. Beszélhetünk például belső és külső misszióról. A belső missziót nevezhetjük pasztorációnak is, de jobb a misszió szót alkalmazni, mert egyrészt Krisztus küldetésében járunk, másrészt nem egyszerűen arról van szó, hogy szolgáltatunk, igényeket elégítünk ki. Előfordul a pasztorációnak az a téves értelmezése, hogy a papi munka főként abban áll – legalábbis ami a már katolikus közösség irányában végzett munkát illeti –, hogy az intézménytől elvárt igényeknek tesz eleget. Nem így van. A hívó közösségen belül végzett munkában is elsősorban azokat az ideálokat kell szem előtt tartani, amelyek az egyes ember Krisztushoz fűződő kapcsolatában és a helyi közösségnek a világegyházhoz és Krisztushoz fűződő kapcsolatában irányadók. Tehát a hit elmélyítését, a szeretet erősítését – ez adja az egész közösségnek is a kisugárzását. Például a családdal kapcsolatos újabb egyházi állásfoglalások mind hangsúlyozzák, hogy a hívó családoknak missziós küldetésük van, a nem hívó világ felé is.⁸ Ezt a küldetést képzéssel kell támogatni. Ez is a papi hivatás fontos része, és a helyi közösségeknek is feladata.

A missziós jelleg azonban nem merül ki ebben, hanem a nem hívók világa felé is irányul.⁹ Ezen a téren a konkrét papi feladatok sokfélesége szerint lehetnek különböző hangsúlyok. Ma is létezik olyan értelmű missziós pap-ság (vö. 15. és 54. pont), hogy olyan társadalmi rétegek, olyan népek köré-

tása és küldetése az Egyházban és a mai világban” témakörben (Római dokumentumok XLVI) (Budapest 2015) 89-90, 89. és 90. pont.

⁹ Vö. FERENC, Adhort. Ap. *Evangelii gaudium*, 2013. november 27., 14-15, in AAS 105 (2013) 1019-1137, 1025-1026; magyarul: *Ferenc pápa Evangelii gaudium kezdetű apostoli buzdítása az evangélium hirdetéséről a mai világban* (Pápai Megnyilatkozások 49) (Budapest 2014) 14-16.

ben kell elkezdni – mondhatni a nulláról – az emberek megnyerését Krisztusnak, ahol eddig még nem vagy nem kellően hirdették az Evangéliumot. Ennek a folyamatnak is különböző fázisai vannak. A missziós metodológiáról akár az *Egyházi Törvénykönyvben*,¹⁰ akár a részletesebb dokumentumokban¹¹ olvashatunk.

Dokumentumunk, az új *Ratio Fundamentalis* tehát ezt a négyféle sajátosságot emeli ki. Arról is beszél természetesen, hogy a papnak elsősorban tanítványnak kell lennie. Hiszen Krisztus tanítványait küldi, hogy menjenek el a világba, és hirdessék minden népnek az örömhírt. A személyes megtérés, a pap személyes kapcsolata Krisztussal nélkülözhetetlen (29. pont).

Azt is tudatosítani kell, hogy Krisztus művét folytatjuk az idők végezetéig. A szolgálati papságnak ez különlegesen is a küldetése, mégpedig – ahogy a bevezetőben hallottuk – mind a tanító, mind a megszentelő, mind a pásztori vagy kormányzói feladat területén. Ezekben a papnak egészen sajátos küldetése van, és ezek a küldetések Jézus Krisztus személyes küldetéséből fakadnak. Ő azt akarta, hogy ezt a küldetést folytassuk az idők végezetéig.¹²

Miért hármas ez a küldetés? Miért szól erről a három aspektusról külön hangsúllyal már az Újszövetség és később is a teológia, aztán a II. Vatikáni Zsinat? Miért emeljük ki éppen ezt a hármat? A modern teológiai irodalomban az Egyház három funkciójaként a martyriáról, a diakóniáról és a leiturgiáról is szoktak beszélni. Ebben egy kicsit másféle hármasság rajzolódik ki. Az előző felosztás azonban, vagyis a prófétai, a papi és a királyi feladat hármassága, történelmileg kapcsolódik a Názáreti Jézus Krisztus személyéhez. Az Ő korában ugyanis – ha a biblikusok megengedik ezt a megjegyzést – többféle Messiást vártak. Várták az igazság tanítóját, várták az igazi, hiteles főpapot, és várták a Messiás-királyt, aki megszabadítja a népet.¹³ Amikor Jézus tanítványai elkezdik hirdetni a nagy húsvéti felismerést, hogy megtalálták, Ő az, akkor azt is elmondják, hogy mást nem kell várni! Egy név adatott csak az ég alatt¹⁴ Jézus Krisztus személyében, aki mind az igazság tanítója,¹⁵ mind az új és örök Főpap,¹⁶ mind pedig a Dávid örököséként megjelenő igazi király,¹⁷ a Pásztorok Pásztora. Ez a hármas messiási várakozás az igazi

¹⁰ 781-792. k.

¹¹ Pl. II. Vatikáni Zsinat, Decr. *Ad gentes*, in AAS 58 (1966) 947-990; II. János Pál, Enc. *Redemptoris missio*, 1990. december 7., in AAS 83 (1991) 249-340; magyarul: *II. János Pál pápa Redemptoris missio kezdetű, a minden időre érvényes missziós megbízatásról szóló liturgikus enciklikája* (Pápai Megnyilatkozások XXI) (Budapest 1992); PÜSPÖKI KONGREGÁCIÓ, Direct. *Apostolorum successores*, 2004. február 22. (Città del Vaticano 2004) 17. pont; HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Nota dottrinale su alcuni aspetti dell'evangelizzazione*, 2007. december 3., in AAS 100 (2008) 489-504; vö. Erdő Péter, *Egyházjog* (3. Budapest 2014) 413-416, 1485-1496. pont; *Codex iuris canonici. Az Egyházi Törvénykönyv. Hivatalos latin szöveg magyar fordítással és magyarázattal* (szerk., ford. és a magyarázatot írta Erdő Péter; 5. Budapest 2015) 430-435.

és végső oka annak, hogy a Jézus küldetését folytató pap feladatát ebben a három irányban szoktuk megjelölni. Természetesen minden felosztás az emberi gondolkodás műve, ez azonban történelmileg ilyen régre nyúlik vissza.

A papnevelés szabályzata már a bevezetőben nagy hangsúlyt helyez a megkülönböztetésre vagy mérlegelésre (*discernimento*). Ez pedig állítása szerint a papnevelő közösség és az ordinárius feladata (vö. 189. pont). Lényegében a hivatás elbírálásáról van szó. Ez a megkülönböztetés a képzés minden egyes fázisában szükséges, nem csak egy alkalommal (203-210. pont).

Mi a képzés négy fő fázisa? A dokumentum megjelöli a propedeutikus képzést (56-60. és 155-157. pont), a filozófiai (61-67. és 158-164. pont) és a teológiai (68-73. és 165-175. pont) képzést. E kettőnek, a filozófiának és a teológiának együttesen 6 évet kell kitennie. Végül ezen képzések lezárása után egyfajta pasztorális képzés (74-79. és 176-184. pont) következik, ami nemcsak gyakorlati feladatokat, hanem a missziós lelkület elmélyítését is magában foglalja. Ezt követi a papszentelés.

Látjuk tehát, hogy négy lépés van, ami legalább négy alkalmat jelent a mérlegelésre. Az első mindjárt a jelentkezők felvétele, illetőleg a propedeutikus időszak mérlegelése, amikor az lezárul. Azután következik a filozófiai, majd a teológiai kurzus értékelése. Hangsúlyozza a dokumentum, hogy ennek is integrálisnak kell lennie. Tehát az integralitás mint szempont, a mindent átfogó jelleg előtérbe kerül, vagyis nem csupán a tanulmányi osztályzatokat kell figyelembe venni, hanem az illető személyes, általános emberi, keresztényi és papi elmélyülését, erősödését, érési folyamatát. Ezek alapján kell meghozni a döntést, amely az úton való továbbhaladásra képesíti a jelöltet. Ezt a folyamatot kell tehát végigkísérni. Ebben is fontos annak a kollektívának, annak a csoportnak az egysége és szerves együttműködése, amelyre az oktatás és a papnevelés feladatát az egyes egyházmegyékben rábízják.

A dokumentum azt is elmondja, hogy önmagában nem kíván teljesen kimerítő szabályozást adni, hanem természetesen az Egyház általános jogszabályaira, az *Egyházi Törvénykönyvre*¹⁸ támaszkodik, annak a végrehajtását

¹² Vö. ERDŐ Péter, *Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben* (Budapest é.n.) 105-110, 79-82. pont.

¹³ Vö. pl. SCHÜRER, Emil, *Storia del popolo giudaico al tempo di Gesù Cristo (175 a. C. – 135 d. C.)* (Edizione diretta e riveduta da Géza Vermes, Fergus Millar, Matthew Black con la collaborazione di Pamela Vermes. Edizione italiana a cura di Bruno Chiesa; Brescia 1987) II, 582-662, főként 657-662.

¹⁴ ApCsel 4,12.

¹⁵ Vö. pl. Mt 22,16; Mk 12,14; Lk 20,21; Jn 1,17; 14,6; 18, 37 stb.

¹⁶ Vö. pl. Zsid 2,17; 5,5; 6,20; 7,26; 9,11 stb. Lásd: Mt 26,28; Mk 14,24; Lk 22,20 stb.

¹⁷ Vö. pl. Jn 18,37; Mt 1,1; 9,27; 20,30-31; 21,9.15; Lk 1,32; 15,22 stb.

¹⁸ CIC 232-264. k.

szolgálja, annak keretein belül értelmezendő. Ugyanakkor a püspöki karoknak is feladata az adott ország sajátosságainak megfelelően kialakítani a papnevelés országos szabályzatát.

Hosszú évek óta nem tettük ezt meg, részben azért, mert tudtuk, hogy készül az új szentszéki dokumentum. Most ennek fényében ismét előkerülhet a téma. A szabályzat összeállítása komoly munka lesz, amelybe talán olyanokat is be kellene vonni, akik nem tagjai a püspöki karnak, ellenben a papnevelés kérdésében felelős küldetésük van. Ezen túlmenően az egyes egyházmegyékben az ordinárius feladata kiadni a szeminárium külön szabályzatát. Ezt nálunk általában a szeminárium házirendjének szokták hívni, de több mint házirend, hiszen sokféle szempont előkerülhet benne.

A dokumentum szerint a képzés második és harmadik szakasza a legkonkrétabb. Egyrészt időben is meghatározza, hogy a tartama 2+4 év, másrészt a tartalomra nézve is találunk nagyon konkrét útmutatásokat: milyen tantárgyaknak milyen súllyal kell szerepelniük ebben a szakaszban. Ezt az *ordo studiorum*ot azonban az egyes országokban eddig érvényes szokások, illetőleg az ottani világi jog vagy a Szentszéknek az egyes államokkal kötött megegyezései szerint kell felépíteni. Tehát nem biztos, hogy mindenben pontosan az itt leírt rend szerint kell egy-egy országban eljárni, ha például a felsőoktatás elismertsége más állami kritériumokat is megkíván. Magyarországon ezzel kapcsolatban az akkreditáció rendszere érvényes. Nálunk a képzés tartalmát államilag nem vizsgálják, de olyan formai követelményeket, mint az idő, a kreditszám stb. igen. Fontos – és ezt a világegyház kéri –, hogy a felvételtkor, a 2+4 éves filozófiai-teológiai képzés kezdetekor olyan végzettséggel rendelkezzen a jelölt, amely az adott országban a felsőfokú tanulmányok megkezdéséhez szükséges.¹⁹ Magyarországon ez az érettségi.²⁰ Ebben azonban az egyházjog ismer egy kivételt: hacsak az ellenkezője nem indokolt.²¹ Ilyen helyzet volt például a régi Jugoszláviában, ahol az egyházi gimnáziumokat, küsszemináriumokat az állam egyáltalán nem ismerte el. Tehát éppen a legjobb humán képzettségű papnövendékeket nem lehetett volna fölvenni a szemináriumba. Ezért a Szentszék természetesen lehetővé tette, hogy eltekintsenek ettől a szabálytól. Ez viszont azt is jelentette, hogy ha valaki később sajnálatos módon elhagyta a papi hivatást, akkor legfeljebb szakképzettséget nem kívánó munkát vállalhatott, hiszen az érettségijét sem ismerték el. Ezek rendkívüli körülmények voltak. Magyarországon más volt a helyzet, az érettségiket elismerték.

Ez a kezdeti igényszint és az akkreditációs követelmények együtt megadják azt a keretet, amelyben a tanulmányi követelményeket el kell helyeznünk. Vannak továbbá különböző részletszempontok is a képzés egyes sza-

¹⁹ CIC 234. k. 2. §.

kaszaira vonatkozólag. A propedeutikumnál például a dokumentum elsősorban nem azt hangsúlyozza, hogy milyen hosszú legyen – a tartalmát sem könnyű pontosan meghatározni –, hanem azt, hogy ne ugyanabban a házban történjen, mint ahol egyébként a szemináriumi képzés folyik.

A közösségben való felkészülés vagy a hívő közösséggel való kapcsolat a papi hivatás elfogadásakor és felismerésekor – nagyon helyesen – a mi gyakorlatunkban már eddig is azt jelentette, hogy aki neofitaként jelentkezik, tehát van egy hitélménye, de nem ismeri a katolikus egyházi közösségek reális működését, őt arra kérjük, hogy mielőtt végképp elhatározná magát, vegyen komolyan részt egy plébánia életében legalább egy évig. Az egy év lejárta után megkérdezzük, hogy mi a benyomása, és a plébánost is, hogy a jelöltről mik a tapasztalatai, és ennek fényében haladunk tovább a hivatása tisztázásában.

Az biztos, hogy a papi hivatás nem pusztán megszerzett kompetencia, és nem is egy foglalkozás a sok közül. Például egy orvos vagy egy tanár hivatása a gyógyítás, a tanítás. A pap esetében is igaz az, hogy ha föl van szentelve, akkor már ez a hivatása, de ennek a felismerése mélyebb belső folyamat. Valóban Krisztus hívja, Krisztus választja ki az egyes embert erre a szolgálatra. „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak benneteket” (Jn 15,16) – olvassuk az Evangéliumban is, de ezt a hívást föl kell ismerni, és ebben, ennek az elbírálásában, a lelkek megítélésében a keresztyén közösségnek és a püspököknek nagy szerepük van.

Az új dokumentum struktúráját áttekintve kirajzolódik a papi identitás is. Olyan mai emberről van szó, aki tanítvány, vagyis katolikus, aki felismerte a hit igazságát, és személyes életében ezt alapvetőnek tekinti. Olyan emberről van szó, aki ezen kívül mások javára és speciális szolgálatra érez hivatást. Ez a hármaskrisztusi szolgálat megélése. Ez azt jelenti, hogy a pap egészen különleges kapcsolatban van Jézus Krisztus személyével, ami már a meghívás pillanatában is szempont, de a szenteléssel – ha szabad ezt a szót használnom – ontológiailag is szilárd adottsággá válik. Ezért ha bárkinek később a papi élet során problémái, nehézségei adódnak, akkor nem arra van szükség, hogy hivatástisztázó időszakot tartson, hiszen az ő hivatása már tisztázott: pap. Hanem arról kell elgondolkodnia, hogyan lehet jó pap, hogyan lehet boldog a papi hivatásában. Azt hiszem, ez mindenképpen fontos szempont, amit követni kell.

Ugyanakkor a papnak legalább kétféle, egymással egyáltalán nem ellenkező, de egy kicsit mégis feszültségben álló alapvető feladata van. Az egyik főleg a plébánosokat jellemzi: a helyi egyházi közösségnek ő a vezetője, ő a pásztora. A zsinat megfogalmazásában Isten népe rábizott részének ő a saját

²⁰ Vö. ERDŐ, *Egyházjog* 242, 737. pont.

pásztor. Másrészt már a páli levelekben azt találjuk, hogy a püspöknek vagy papnak – akkor ez a kettő még nem különült el egymástól olyan technikai módon, mint ma – tanítónak, *didaskalosznak*²² kell lennie.²³ Ez azt jelenti, hogy a krisztusi örömhír tanításában rátermettnek. Tehát tudnia is kell, és képesnek kell lennie továbbadni is az örömhírt. Azaz a papnak tisztában kell lennie a hit és a világnézet alapvető kérdéseivel. A hivatás egyik kritériuma az, hogy képes-e az illető az adott korban megfelelő mélységig föltenni magának ezeket a kérdéseket és meggyőzően válaszolni rájuk úgy, hogy mások felé is közvetíteni tudja felismerését és meggyőződését. Ezt a teológiai mélységet a képzés során természetesen erősíteni kell. Ennek ugyanakkor együtt kell járnia a spirituális mélységgel, ami a Krisztussal való személyes kapcsolat területe. Nem elég elméletileg tudni, hogy a pap *alter Christus*, hanem a mindennapokban, az imádságban, a lelki életben is meg kell ezt élni, át kell érezni. Ez rendkívüli nehézségek esetén is nagy segítség, és mindig erő és öröm forrása a pap életében.

Azt hiszem, ezzel néhány alapvető szempontot sikerült megjelölöm az új dokumentumból. Kérem, hogy ha majd megjelenik magyarul – ami nemso-kára meg fog történni –, és elkészül a helyi végrehajtási utasítása is, akkor ilyen figyelemmel tanulmányozzuk, és fogadjuk úgy, mint az Egyház segítségét és útmutatását a saját hivatásunk számára.

²¹ CIC 234. k. 2. §.

²² Ez a szó az Újszövetségben 59 esetben fordul elő. Ebből 41 alkalommal Jézusra vonatkozik, gyakran megszólításként, a „rabbi”, „mester” görög megfelelője. Az ősegyházban külön tisztséget jelölt (a tanítókért). 1Tim 2,7-ben és 2Tim 1,11-ben viszont a levél szerzője magát nevezi *didaskalosznak*; vö. WEGENAST, Klaus, *Lehre. B. III. διδάσκαλος*, in *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament* (hrsg. v. Lothar Coenen – Erich Beyreuther – Hans Bietenhard; ³Wuppertal 1972) II, 857-858.

²³ Vö. pl. 1Tim 3,2 (*didaktikosz*).